

Kedves Erasmus-tagok, barátaink és támogatóink, meghívunk benneteket a következő nyilvános rendezvényünkre:

Csütörtökön, 2012. szeptember 27-én, 19-órakor a Bruder Klaus Kirche nagytermében, Stuttgart, Albert-Schäffle-Str. 30.

Az előadás címe: **Erdély 1956-ban (2012-es közelítésben)**

Előadó: Dr. Kántor Lajos, az erdélyi magyar kultúra egyik legkiemelkedőbb személyisége!

Rövid életrajz és háttér: Kántor Lajos (Kolozsvár, 1937.aug.7.) szülővárosában végezte iskoláit (a Református Kollégiumban, majd ennek utódiskolájában, az 1948-as államosítás után). A Bolyai Tudományegyetemen magyar tanári képesítést szerzett, államvizsga-dolgozata *Az ember tragédiája* recepciójáról szólt, ezt továbbfejlesztett változatában a budapesti Akadémiai Kiadó jelentette meg 1966-ban. 1959. július 1-től a *Korunk* folyóirat irodalmi, majd irodalmi és művészeti szerkesztője, 1990. február 1-től 2008 májusáig a lap főszerkesztője, azóta a Korunk Baráti Társaság (a laptulajdonos) elnöke. A Forrás első nemzedékével indult (első kötete 1963-ban jelent meg a *Forrás*-sorozatban). 1971-ben Láng Gusztávval társszerzőségben elkészítették *A romániai magyar irodalom 1945-1970* című irodalomtörténeti munkát, amelyet ma is kézikönyvként használnak.

(Második kiadása, ugyancsak a Kritériumnál, 1973-ban jelent meg.) Több mint 60 kötet szerzője, könyvet írt Szabédi Lászlóról, Reményik Sándorról, Móricz Zsigmondról, Szilágyi Domokosról, Lászlóffy Aladáról, Csiki Lászlóról. *A kapu* című kötetben dokumentumok alapján megírta családja történetét. Több esszékötet és képzőművészeti, valamint szín-háztörténeti könyv szerzője. Tanított a Babes-Bolyai Egyetemen (a kilencvenes évek elején), 1994 és 1998 között a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégium tanszékvezetője. 1992-től 2000-ig a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) társelnöke. József Attila- és Széchenyi-díjas. 2001-ben Budapesten megszerezte az MTA doktora címet. A 2003-ban alakult Kolozsvár Társaság elnöke.

Előrejelzés

2012. november. 28.-án, szerdán, a Bruder Klaus Kirche nagytermében, Stuttgart, Albert-Schäffle-Str. 30.

Előadónk: Nagytiszteletű Dr Gémes István : "Isten elsődleges ajándéka, a nyelv."

Kántor Lajosról az Erdélyi Magyar Írók honlapján
(<http://www.irodalom.org/tagjaink.php?iid=90>)

Elérhetőségek:

Cím: 400162 – Cluj Napoca, str. Croitorilor nr. 15, jud. Cluj, România,
telefon: +40 264 532 171
E-mail: kantor.lajos@korunk.org

Tagság:

E-MIL, Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, Magyar Nyelv és Kultúra
Nemzetközi Társasága

Kötetek:

Írástól – emberig, 1963;
Százéves harc „Az ember tragédiájá”-ért, 1966; *Vallomásos Móricz Zsigmond*, 1968;
Romániai magyar irodalom 1945–70 (társszerző) 1971, 1973;
Utazás a gyökerek körül, 1972; *A megtalált színház*, 1976; *Kép, világkép*, 1977;
Szárny és gyökér, 1979; *A hiány értelmezése*, 1980;
Korunk: Avantgarde és népiség, 1980; *Líra és novella*, 1981; *Vallani és vállalni*, 1984; *Birtokon belül?*, 1989; *Hamlet a bántott félhez tartozik*, 1990;
Itt valami más van, 1992; *Függőhíd*, 1993;
Magyar színház Erdélyben (társszerző), 1994; *Györkös Mátyás Albert*, 1995;
Ki vagy te, Szilágyi Domokos?, 1996; *Megbolondult a kutyám*, 1997;
Erdélyi sorskerék. Szabédi László és a történelem, 1999;
Felnőnek a legkisebb fiúk, 2001; *Gyökerek, álmok, tengerek*, 2002; *A kapu*, 2004;
A mennyi kapu, 2006; *Vigyázó szemünk*, 2006.

Díjak:

- Kolozsvári Írók Társaságának díja;
- Román Tudományos Akadémia díja, 1974;
- Pulitzer-émlékdíj, 1992;
- Magyari-díj, 1992;
- Madách-díj, 1994;
- József Attila-díj, 1998; 2004;
- Aranytoll, 1997;
- Pro Literatura, 1999;
- Széchenyi-díj, 2004.

Információk a Kolozsvártársaságról:

<http://www.kolozsvartarsasag.com/anunturi.php?action=3&anunt=1062&subtema=68&order=>

Bevezető Kántor Lajos előadásához az Erasmus-Akadémán, 27.9.2012. 9. 27.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Kedves Barátaim!

Ma este nagy megtiszteltetés érte egyesületünket azzal, hogy Dr. Kántor elfogadta meghívásunkat. Nyilván ennek is köszönhető, hogy ilyen szép számban összegyűltünk. Az ERAK vezetősége nevében örömmel és szeretettel üdvözlöm a megjelenteket.

A Szécsenyi és József Attila díjas Dr. Kántor – még hat másik díj birtokosa – az Erdélyi és így a magyar kultúrélet egyik legkiemelkedőbb alakja. Többek között a Kolozsvár Társaság elnöke, lapkiadó, főszerkesztő, egyetemi tanár, színikritikus és nem utolsó sorban író. Mind író-, mind újságíróként, rendkívül termékeny emberrel van dolgunk, aki a magyar kultúra érdekeiért a legmagasabb szinten, tartózkodó, tárgyilagos, de hatásos módon lép fel.

Pl. kijárta az általa vezetett Kolozsvár Társasággal, egy 56-os emlékmű felállítását Kolozsváron.

A témánk – **Erdély 1956-ban (2012-es közelítésben)** – mindig aktuális, de most különösen, hiszen 1956-unk 56 évfordulójához közeledünk akkor, amikor a nemzetközi média koncentrált támadásokat intéz Magyarország ellen.

Mielőtt átadnám a szót előadónknak, melegen üdvözlöm körünkben a két ugyancsak kolozsvári fotóművészt, László Miklóst és Miklóssy Gyulát, akik holnap 19.00 órakor nyitják meg Kolozsvári témájú fényképkiallításukat a Magyar Intézetben, Dr. Kántor Lajos bevezető szavaival.

Végül, de nem utoljára, köszönettel tartozunk alelnökünknek Pikulszki Annának, aki mai rendezvényünk kezdeményezője és fő kivitelezője volt. Ugyancsak köszönet Prof. Ódor igazgató úrnak, aki a holnaptól kezdődő kiállítás házigazdája, a kitűnő együttműködésért.

Ne feledkezünk meg a terem hátsó oldaláról se, ahol az előadás végén a legkiválóbb finomságok és italok várnak az elfáradt előadóra és ránk, az itt jelenlevő kiváló hölgyeknek köszönhetően!

Most végre átadom a szót vendégünknek Dr. Kántor Lajosnak. Elég sok kolozsvári van közöttünk, tehát így majdnem hazai pályára léphet, érezze magát otthon!

Trencsényi János, elnök

1956 Erdélyben (2012-es közelítésben)

Idézetél kezdem: „Ötvenhat persze gyűjtőfogalom. Medence. Tenger. Minden oldalról futottak belé a folyók. Ezért volt valóban mindenekelőtt *nemzeti szabadságharc*, ahogy régebben írtam: forradalmi szabadságharc. De elsőként nemzeti szabadságharc, mert hozzánk a diktatúrát idegen erők hozták, így a szabadságharc *ab ovo* a polgári demokráciáért is zajlott, hiszen utóbbit épp a Szovjetunió és a kommunista párt vette el tőlünk. (Mások rábólintásával persze.) Vagyis a szabadságharcban *immanensen* foglaltatott a demokráciáért vívott küzdelem.”

Költő szövegét idéztem, nem a magyar 1956 tudós kutatójáét, történészét. Akár vitatkozni lehetne ezzel az összefoglalással, legalábbis tágítva, árnyalva a „medencébe”, a „tengerbe” befutó folyók néven nevezését. Azt hiszem, mégis jól választottunk, amikor a forradalom 40. évfordulójára szerkesztett Korunk-számot (az 1996. októberit) Páskándi Géza mondataival indítottuk, hiszen a Szatmárhegyen született poéta, próza- és drámaíró jelképes alakja a múlt század második fele erdélyi magyar irodalmának, egyike e korszak legnagyobb tehetségeinek, hat évi börtönt szenvedett, 1957 márciusa és 1953 között megismerhette a Duna-deltai kényszermunkát, szabadulása után pedig Bukarestet jelölték ki számára kényszerlakhelyül. Személyes okokból is vele kezdem a múltidézt: a Bolyai Tudományegyetem magyar szakán évfolyamtársak voltunk, közülünk emelték ki a Szekuritáté emberei, éppen akkor, amikor első könyve, a *Piros madár* az olvasókhöz kerülhetett volna. Az erdélyi, a romániai '56-ot ma már többféleképpen lehetséges megközelíteni. Továbbra is nyilván adott a személyes emlékek felidézése (elég sokan vagyunk még itt, akik felnőttként, többnyire fiatalon éltük meg ezeket az éveket, a közvetlen előzményeket, a forradalmi láz begyűrűzését, majd a kemény megtorlás idejét); de többeket nevezhetünk meg az erdélyi 1956 itthoni, magyarországi és távolabbról érkezett kutatói közül, s az ő közleményeik, sőt már könyveik a rendelkezésünkre állnak rendszerezettebb feltárás ismertetése érdekében. Talán nem elfogultság közülük elsőként és elsősorban Dávid Gyulát, a nyolcvanötödik évében járó, változatlanul aktív kolozsvári irodalomtörténészt említeni. Ő is a Bolyairól indult, már tanársegéd volt, amikor ugyancsak 1957 márciusában letartóztatták; 1964 márciusáig romániai börtönök, munkatáborok sorát járta végig (részben Páskándi Gézával együtt). 1970-ben kaphatott ismét képzettségének megfelelő állást, a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője lett, nyugdíjazása óta a kolozsvári Polis Könyvkiadót vezeti. A Polis adta ki 2006-ban, az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel társulva, Dávid Gyula alapművét, *1956 Erdélyben* címmel. A több mint 400 lap terjedelmű könyv a politikai elítéltek életrajzi adattára, az 1956 és 1965 közti éveket dolgozza fel, s a hatalmas gyűjtőmunka eredményét a történetek lényegi összegezése előzi meg: *1956 Erdélyben és ami utána következett*. Érdemes megjegyezni, hogy ugyanezen cím alatt találjuk Dávid Gyula jóval személyesebb, sok részletre kitérő emlékezését a Korunk már említett lapszámában; itt írja le az ellene megfogalmazott vádat, a diákjaival végzett házsongárdi író-sírok gondozását, magát a pert, a rá mért sajátos „peregrinációt”, összetalálkozását a munkatáborban Páskándi Gézával. A közvélemény még ma is úgy tartja számon, hogy az erdélyi 1956-on az itt élt magyarok mozgolódását, reagálását, a magyarországi forradalmi eseményekhez történt csatlakozási kísérletét, ezek folyamányaként pedig a számtalan pert, a súlyos ítéleteket és kivégzéseket kell érteni. Dávid Gyula életrajzi adattára erre összpontosít, noha könyve végén számba veszi a 1956-os magyar forradalommal

összefüggésbe hozott román csoportokat (az 1956 és 1958 közti évekből), a temesvári és bukaresti diákoktól a kolozsvári Volcinschi-csoporton át a borgóprundi ún. „Forradalmi Komité”-ig, amelynek vezetőjét, Teodor Mărgineanu hadnagyot halálra ítélték és kivégezték. Egy fiatal, olasz-magyar kutató, Stefano Bottoni – erről szóló tanulmányát a Korunkban közöltük – az újabban feltárt adatok alapján kijelenti, hogy erdélyi magyar '56 helyett talán helyesebb romániai '56-ról beszélni, ugyanis a megmozdulásokban a román lakosság egyes rétegei is részt vettek, és nem csupán erdélyiek. Az üldözött görög katolikus egyház hívei mellett a fővárosi diákságot emeli ki, és külön utal arra, hogy a megtorlás kezdeti szakaszában a letartóztatottak nagy része román nemzetiségű, szélsőjobboldali meggyőződésű személy volt. 1957-ben a magyarok aránya kb. 10 százalékos, 1958-ban már 15 százalék, a hatvanas évek elején pedig elérte a 18–20 százalékot. A legsúlyosabb ítéleteket viszont 1958–59-ben a „magyar perek”-ben hozták, így például tíz halálos ítéletet és öt életfogytiglani a Szoboszlai-perben. Dávid Gyula könyvének újdonsága többek között, hogy a politikai perekben meghurcoltak és elítéltek életrajzi adatai mellett megtaláljuk benne az 1956 és 1965 közötti ismertebb csoportok leírását, szám szerint hatvanét(!). A megnevezett csoportok kirajzolják mondhatni egész Erdély térképét, benne a Bánsággal és Partiummal. Foglalkozás szerint tagjaik római katolikus, református, unitárius és evangélikus papok, teológusok, egyetemi hallgatók és középiskolások, tanárok, gazdálkodók, munkások és katonák. Következésképpen a teljes erdélyi, romániai '56-ot akár csak vázlatosan ismertetni egyetlen előadás keretében lehetetlen. Még inkább lehetetlen az eseményeket a maguk történelmi-politikai kontextusába beállítva jelezni, holott éppen így volna reális a kép, a Gheorghiu-Dej vezette, majd Nicolae Ceaușescu irányítása alá került Román Kommunista Párt politikájának, a térség alighanem legkeményebb diktatúrájának – és nyilvánvaló félelmeiknek(!) – függvényében. Álljunk meg kicsit hosszabban a kolozsvári eseményeknél – egyrészt mert ezek kisugárzása alighanem a legnagyobb, az így-úgy érintett személyek, személyiségek (nem csupán az elítéltek) révén, másrészt mert az itt, főként az egyetemen történtek ismeretében bekapcsolhatók személyes élményeink. Az 1956-os év változás kezdetét jelentette Románia és Magyarország viszonyában – amely aztán nemsokára fagypontra jutott; de tavasszal, májusban még lehető volt, hogy a Bolyai és a debreceni Kossuth Lajos egyetem közt létrejöjjön a kulturális cserekapcsolat. Ennek keretében nagy létszámú diákcsoporttal mehettünk Debrecenbe (és egy fél napra Budapestre), a debreceniek pedig viszonzták a látogatást, a magyar színház termében léphettek fel. Hosszú távú barátságok szövődtek közöttünk. A bölcsészkar könyvtárban pedig már hozzá lehetett férni a budapesti irodalmi lapokhoz, Nagy László és Juhász Ferenc verseit innen ismerhettük meg. Mi több, elő lehetett fizetni az Irodalmi Újságra, a lapszámok postai úton megérkeztek, olyannyira, hogy a postás még kézbesítette nekem a november 2-i számot is, benne Illyés Gyula nagy versével, az *Egy mondat a zsarnokságról* cíművel, amely a múltóban levőnek vélt korszak mindmáig legerőteljesebb kifejezője. Hozzá tartozott az egyetemi hangulathoz, hogy az ifjúsági politikai szervezet, az Ifjú munkás Szövetség (a KISZ utódja és elődje) egyeduralmát megtörő, alakulóban lévő Diákszövetség helyi kezdeményezői a nyári plakátokon meghirdették a következő nyárra a balatoni táborozást.

A színpalak mögött zajlott le – noha valamennyire kiszivárgott a hír – az a tanácskozás, amelyre a Román Munkáspárt Központi Bizottsága utasítása folytán összehívták a vezető kolozsvári és marosvásárhelyi magyar értelmiségieket, főként írókat, lényegében azért, hogy kifogják a szelet a vitorlából, meghallgatva a panaszokat és ígéreteket téve a megoldásra. Mostanában kerültek

nyilvánosságra a kolozsvári tanácskozáson 1956 szeptemberében elhangzott szövegek *Az őszinteség két napja* című kötetben (Benkő Levente szerkesztésében). Szabédi László költő, az egyetem nagy tekintélyű tanára itt mondotta a következőket – miután bevezetőjében *Az ember tragédiájára*, a Föld szellemére hivatkozott, szinte fenyegetően hozzátéve, hogy a jelenlévők (pontosabban a hivatalos küldöttek) ne csodálkozzanak, hogy a most kapott kép „különbözni fog az égi kar oldaláról kívülről látott képtől”. Néhány további fontos részlet Szabédi felszólalásából:

„Világos, hogy az anyanyelvem használatához való jog az anyanyelvemen kapott válaszhoz való jogot jelenti. Világos, hogy ami nekem jogom, az valakinek irántam való kötelessége. Törvényre van tehát szükség, mely előírja, hogy például Kolozsvárt, és másutt is, ahol szükséges – olyan munkahelyekre, amelyeken a dolgozó feladata a felekkel való érintkezés – csupán románul és magyarul is tudó személyeket lehet kinevezni. Ebből persze logikusan következik, hogy az államnak kötelessége módot adni arra, hogy a román anyanyelvű gyermekek megtanulhassák a magyar nyelvet, ennek pedig egyetlen módja a magyar nyelv bevezetése bizonyos román előadási nyelvű iskolákban. Lehetetlen dolog a testvéri együttélés megkívánta minden erőfeszítést az egyik félre hárítani. Lehetetlen a két hivatalos nyelv demokratikus elve helyett a két anyanyelv magyarokat sújtó, hazug, sivár, antidemokratikus elvét hirdetni.” És egy nem kevésbé fontos magyarázat, amely a korábbi évtizedekben jelentős többségében magyar s még 1956-ban is felerészben magyar lakosságú Kolozsváron – ha szűk körben is – elhangozhatott:

„Furcsa okoskodás az, amely szerint a kétnyelvű felirat sérthetné a román nemzeti érzést, a kizárólagosan román nyelvű viszont nem sérti a magyar nemzeti érzést. Tudom, hogy Kolozsvár román lakosai között sok az olyan Bukovinából, Moldvából, Munténiából, Olténiából idetelepített román, aki egyrészt megszokta a színromán környezetet, s akinek másrészt soha senki nem magyarázta meg, hogy Erdélybe jöve ősi magyar lakosság közé, történelmi környezetbe jön, olyan országrészbe, ahol a magyar nem vendég, hanem gazdatárs, ahol a múltban is volt és a jövőben is lesz magyar szív és szó. E magyarázat elmaradása súlyos mulasztás, melyet azonban én, magyar értelmiségi csak megállapítani tudok, orvosolni nem. Viszont a népem jogai mellett való kiállást nem halaszthatom arra az időre, amikor ez a mulasztás orvosolódni fog.”

Nos, ez a gazdatársi szemlélet s a népem jogai mellett való kiállás kezdett nagyobb nyilvánosság előtt is megfogalmazódni Erdély szerte 1956 októberében-novemberében, sőt már azt megelőzően.

Dobai István nemzetközi jogász és az őt támogatók az „erdélyi kérdés” megoldását tűzték ki célul, Szoboszlai Aladár római katolikus lelkész és a hozzá csatlakozottak a rendszer megbuktatásának dátumát is kitűzték (1956. augusztus 28-ra, majd október 28-ra). Dobai és Varga László életfogytiglant, Szoboszlai és több társa halálbüntetést kapott, akárcsak Sass Kálmán érmihályfalvi lelkész és vele együtt Hollós István tanár. A hazaárulás vádja ugyanis az elképzelhető legsúlyosabb, a kegyelmi kérvény hiábavalónak bizonyult.

A kolozsvári egyetemisták pereiben nem hoztak halálos ítéletet. Érdeemes felidézni, hogy az ún. Bolyai 1., 2. és 3. csoport perében milyen vádak alapján születtek 3 és 16 évi börtönbüntetést kiszabó ítéletek a katonai törvényszékeken 1957. február és 1959. február-március között. (Az ítéletek 1958–59-re súlyosbodtak!)

A Bolyai 1. csoportban letartóztatottak (Várhegyi István és Nagy Benedek történész hallgatók, Koczka György és Kelemen Kálmán bölcsészek) bűne a

bölcsészkar Diákszövetség programjának kidolgozása volt, benne olyan programpontokkal, mint az egyetemi autonómia, más országok diákjaival való kapcsolat, az orosz nyelv és a marxizmus mint önálló tantárgy oktatásának visszaszorítása. Jellemző a később bíróság elé került, de ugyanezzel a diákszövetségi programmal összefüggésben megvádolt Páskándi Géza javaslatának szövege, amelyet távollétében olvastak fel a kari diákszövetségi alakuló gyűlésen, 1956. október 24-én. A dátumra vonatkozóan Páskándi kiemelte: „Olyan időpontot választottunk ennek a gyűlésnek, amelyet méltán nevezhetünk a XX. Kongresszus (a Szovjetunió Kommunista Pártjának kongresszusa) után megújuló leninizmus, az alkotó marxizmus kibontakozása korszakának.” A szöveg a továbbiakban hangsúlyozta megfelelő, nem hajbókoló vezetők megválasztását, az ösztöndíj- és tandíjrendszer szemrevételezését, a vajúdo Bolyai újság megindítását, a népi kollégiumok, jelesül a Móricz Kollégium újrászervezését. A bűnügyi Páskándi Géza-dossziét feldolgozó Tófalvi Zoltán közölte (a Korunk 2007. szeptemberi, ügynökökkel és áldozatokkal foglalkozó számában) a periratokban ugyancsak szereplő feljegyzéseket („Egy egyetemi hallgató feljegyzéseiből”), amelyben Páskándi fölvetette, hogy az orosz nyelvet kötelezőbből a választható világnyelvek közé kellene sorolni. És: „Ami a marxizmus és politikai gazdaságtan oktatás kötelezőségét illeti, arról az a véleményem, hogy a marxizmust egyetem szerte oktatni kell, de nem szabad a kötelező óralátogatás igényével fellépni. Miért? Egyrészt azért, mert a marxizmus tulajdonképpen csak a marxizmus szakon tantárgy, másrészt pedig, ha ebből tekintélykérdést csinálunk, így majd nem egy marxista előadónk százezre lesz igényesebb lesz önmagával szemben.” Ezért és még néhány hasonló „merészségért” hat évi börtönt róttak ki a harmadéves magyar szakos diákra. Aki – és persze ez volt a fő szempont – már a számontartott fiatal írók közé tartozott, és elítélése által szigorú figyelmeztetést lehetett küldeni a megfigyelt elismertebbeknek – például egy Szabédi Lászlónak, egy Kiss Jenőnek, egy Kányádi Sándornak, a kritikus Földes Lászlónak.

A rendszer erőszakszerveinek többféle eszköze volt a figyelmeztetésre. Szintén a fiatal, pályájukon még csak az első lépéseknél tartó bolyaista költők sorából tanulságos idézni Lászlóffy Aladár és Szilágyi Domokos '56-os és későbbi történetét, kiszolgáltatottságukat a Szekuritáténak. Mindkettőjük szekus dossziéja bonyolultabb a börtönbüntetésük után is megfigyelt Páskándiénál. Az eddigi ismereteink szerinti történet egészét felmondani messze túllépné az adott kereteket, ám a kezdetekbe hasznos belelapozni. November közepén Szilágyi így tudósítja levelében a Szatmáron élő szüleit: „Az utóbbi két hétben fölfordult az egész Bolyai, a magyarországi események hatására. Persze, velünk minden nap gyűléseztek, hogy csillapítsuk a népet. Mélyen tisztelt felsőbb szerveink ugyanis szörnyen begazoltak, hogy nehogy kivonuljon a kolozsvári diákság tüntetni, úgy szép békésen; s ezért igyekeztek a Babeş és e Bolyait (a román és a magyar egyetemet) összeugrasztani. Nálunk beadták, hogy a Babeş Nagyromániáért akar tüntetni, a Babeşen meg azt, hogy mi Erdélyt akarjuk vissza, s így aztán sikerült valahogy megakadályozniuk. (...) Testi épségünk nincsen veszélyben, mert Szászfenesről behozták a katonaságot, és géppisztolyos járőrök cirkálnak estétől reggelig minden diákokthoz és egyetemi épület körül. Máskülönben a temetőben is több volt halottak napján a hekus, mint a gyászoló.”

Rövidesen azonban egyértelművé vált, hogy az a bizonyos testi épség igenis veszélyben van – és még inkább a lelki. 1956. december 20-i dátum olvasható egy letartóztatott másodéves magyar szakos diák Szilágyi Domokosra nézve is terhelő vallomásán, 1957. május 18-án pedig magát Szilágyit hallgatják ki, s a román nyelvű másolat szerint a beidézett beismeri, hogy 1956 szeptemberétől évfolyamtársaival együtt olvasták az Irodalmi Újságot, ő maga összehasonlította

a magyarországi állapotokat a romániaiakkal, beszélt arról, hogy nálunk a nemzeti kisebbségeknek nincsenek meg a teljes jogaik, és arra a következtetésre jutott, hogy a megoldás csak az önálló Erdély létrehozásával lehetséges. Ehhez képest talán kisebb jelentőségű „beismerés”, hogy nem értett egyet az ellenforradalmi minősítéssel, az elesettek emlékére ő is kitűzte a gyászszalagot, és énekelte a magyar himnuszot. – Innen már csak egy lépés (az egy évvel alatta járó nagy szerelme, Várady Emese börtön-közei veszélyeztetettségének beszámításával), hogy a megfigyelt és zaklatott diák Balogh Ferenc (Francisc) néven mások megfigyelésére kapjon megbízást.

A nyílt fenyegetés még durvább változatában volt része Lászlóffy Aladárnak. Noha a bölcsészkar diákszövetségi vezetőségbe éppen én javasoltam őt, távollétében (mert még nem tért haza október 24-ig a budapesti családi látogatásról) – nem kerülhetett be a Bolyai 1., 2. vagy 3. csoport vádlottjai közé, ugyanis nem volt módja részt venni a vezetőségi program kidolgozásában. Ő másutt került bele a Szekuritáté hálójába. Hetekkel a budapesti harcok után indult haza, többek közt az ott született verseinek a kéziratával, ám fennakadt a vámi ellenőrzésen. Emlékeit a 40. évfordulón rögzítette, szűkszavúan, a versek bevezetőjében (például az *Ébresztő a forradalom első reggelén*, valamint novemberi és decemberi keltezésű versei előszavában). Itt, a már többször említett Korunk-számban olvashattuk: „azokban a hetekben, amikor rohanva és hasra vágódva ismerhettem meg Budapestet, élő és mozgó célpontként gondolhattam ki s vethettem papírra azokat az ügyetlenkedő verseket, melyek láttán Bányai főhadnagy elvtárs kimutatott a szürkületben a novemberi fákra, mondván: Reggelre ott fogsz lógni, fiam. Amikor hajnalban, váltáskor az őrszemélyzet nagy dobogással leveri csizmájáról a havat, nincs az a tizenkilenc éves Cavaradossi, aki ezt ne hinné végül el, miután hetekig statárium-tudatban tartják. Az út vége, Damaszkusz pedig olyan messze van a mindig pontban éjfélkor kelő vallatólámpa vakító fényéhez képest, hogy az ember megköti magában az első fogadalmakat s berzenkedik azok mentén élni – és negyven év után maga is csodálkozik, hogy sikerült betartani őket; hogy elképzelése ellenére az a minden fasizmusnál embertelenebb rendszer mégsem kétszáz évig tartott.” Azt gondolom, ezek az idézetek – nem a kivégzésre váróktól vagy nem csak börtönviselt '56-osoktól – pontosan jellemzik a korszakot, amelynek túlélői nem folytathatták ott, ahol a meghurcolásuk előtti időben álltak, gondolkodtak, reménykedtek. Dávid Gyula az életrajzi adattár elé írt összefoglalójának utolsó fejezetében a megfélemlítés dimenzióit veszi számba, s a következmények között szükségszerűen tér ki arra, hogy „a politikai perek sokaságának ebben a légkörében, amikor sokszor tucatnyi vagy olykor százakra menő letartóztatottból szűrték ki a koncepcióhoz szükséges legalkalmasabb személyeket, igen sokan kerültek kiszolgáltatott helyzetbe, s válhattak céltáblává, áldozataivá az informátori beszerzési kísérleteknek.” Ez a mondat 2012-ben kiegészítésre szorul, ugyanis a megfigyelési dossziék egész sorából tárulnak fel olyan adatok, cáfolhatatlan tények, hogy makulátlan tisztaságúnak vélt, köztisztületben álló személyiségek (jóval a kiszabadulásuk után) jelentéseket írtak közvetlen környezetükről, netán barátaikról. Ma már egyre nyilvánvalóbb, egyre parancsolóbb, hogy informátor és informátor között különbséget kell tennünk, mindenekelőtt az ártalmasság, a besúgóí jelentések jellege alapján. Hiszen voltak „védelmező” jelentők is, mint ahogy beteges hiúságukat, irigységüket, rosszindulatukat, netán grafomániájukat ebben a „műfajban” is kiélők. És voltak hajolni nem tudók – inkább a halált választók. Ilyen volt Szabédi László, akinek élete és a Bolyai egyetem felszámolásának heteiben vállalt öngyilkossága a legbonyolultabb történetek, tragédiák egyike. Talán a

legmegdöbbentőbb ebben a korszakban. Ennek az életútnak a fölfejtése – noha nem független 1956-tól – nem fér bele visszatekintésünkbe.

*

Ami viszont fölemelő epilógusként ide tartozik: a Kolozsvár Társaság kezdeményezésére és kivitelezésében az egykori Bolyai Tudományegyetem Arany János utcai központi épületének közelében, a Sétatéren sikerült felállítani (a Székelyudvarhelyt született, Temesvárt élő) Szakáts Béla pályázatnyertes 1956-os emlékművét. 2009 óta a Kolozsvári Októberi Napokon megemlékezésre kerül sor az „In memoriam 1956” feliratot viselő rézkapunál, amelynek egyik oldala börtönajtó, a másik rozettás mintázatával a remény jelképe.